

Elskamp, entre rêve et réalité

Francis Mus

Ik ontmoet Leen Huet in café Gambrinus te Leuven in een authentiek decor dat herinnert aan de ouderwetse gezelligheid van bezoeken aan grootouders. Het zomaar kunnen binnenstappen in een dergelijke setting overkwam me twee weken daarvoor ook, toen ik de tentoonstelling *Het interessante volk* in het volkskundemuseum te Antwerpen bezocht. Samen met Jan Grieten ontwierp Huet deze expositie over de Belgische schrijver-graficus Max Elskamp (1862-1931) en diens passie voor alledaagse voorwerpen. Als twee uitgelaten kinderen op een rommelige speelgoedzolder mochten ze een selectie maken uit maar liefst 180.000 voorwerpen die een plaatsje kregen op de tentoonstelling. Hoewel het opzet op het eerste gezicht vrij traditioneel lijkt, liggen een aantal originele ideeën ten grondslag aan de uitwerking ervan.

Max Elskamp

Op 18 augustus 2007 was het exact een eeuw geleden dat het Antwerpse museum voor volkskunde het levenslicht zag. Als dubieus eerbetoon werden de deuren van het museum gesloten, maar de collectie wordt wel opgenomen in het grotere *Museum Aan de Stroom* (MAS). De oorsprong van het volkskundemuseum dateert van 1903, toen de excentrieke Elskamp een tentoonstelling opgezet had waar hij zijn alledaagse voorwerpen exposeerde, de een al vreemder dan de andere: een liefdeshygrometer, beenprothesen, rouwsymboltjes, geluksbrengers, enz. In de collectie bevindt zich zelfs een ingelijst schrijn met drie opgeprikte mannenharen; aan de hand van de vorm en de stand van de haren (gekruld of niet) wisten de Antwerpse prostituees of de bezoeker eerder passioneel, dan weer

meer onverschillig was. Kortom, een heel disparate verzameling. "Mocht Elskamp wolven kunnen verzamelen, zou hij het gedaan hebben", vertelt Huet. De artistieke dimensie in zijn verzamelhoede uit zich in de wil om ook en vooral het vluchtige, het nietige, het (bijna) 'te' alledaagse te vatten en bij te houden. Wie zou er inderdaad aan denken om voornoemde 'pullaria' te bewaren? Wat er ook van zij, het toenmalige stadsbestuur bleek geïnteresseerd en besliste om de collectie van zo'n slordige 8.000 objecten over te nemen en onder te brengen in een nieuw museum. Uiteindelijk groeide de verzameling uit tot meer dan 180.000 stuks anno 2007.

Voor Huet verdient Elskamp wel degelijk de status van Antwerps stadsdichter. Geboren in 1862 in de Sinjorenstad verkende hij als jonge snaak alle uithoeken van die veelzijdige kosmopolis, samen met zijn boezemvriend Henry Van de Velde, de latere kunstenaar en architect.

Hoewel hij in het Frans schreef, beheerste hij ook het Nederlands en beschouwde hij het als een voedingsbron voor zijn werken (bijvoorbeeld de typisch Vlaamse kinderliedjes). Huet stelt vast dat Elskamp voor het grote (ook Antwerpse) publiek een al bij al vergeten figuur is, zijn vaste stek in menige literatuurgeschiedenissen ten spijt. Zij ziet hem vooral als bruggenbouwer: tussen Nederlandstaligen en Franstaligen, tussen het volk en de hogere klassen, tussen vrijzinnigen en gelovigen, enz. Een volks-museum was inderdaad geen *contradictio in terminis* voor Elskamp. (Het weze opgemerkt dat daarmee de categorie 'het volk' daardoor een reductie of homogenisering in zich draagt, die onrecht doet aan de verscheidenheid van ieder 'volks' individu.) Door zijn intermediaire positie viel hij dan ook buiten vele vormen van classificatie, wat zijn relatieve onbekendheid veroorzaakt. En toch, zo blijkt vandaag, blijft hij wel degelijk aanspreken. Zo liet Marc Hauman zich inspireren om een aantal van de creaties van Elskamp op muziek te zetten.

Het was Elskamp niet alleen om de passie van het verzamelen te doen. Hij zag in de objecten ook een inspiratiebron voor artistieke creaties, voornamelijk literatuur (Elskamp was ook een begenadigd tekenaar en illustrator). Toegegeven, de intrigerende objecten spreken inderdaad vaak rijkelijk tot de verbeelding. Voor Elskamp was het dan ook duidelijk dat het aan de kunstenaars toekwam om de volkskunde toe te lichten, niet aan de geleerden. Huet en Grieten namen dit oorspronkelijk idee als uitgangspunt en nodigden dertien schrijvers uit om zich opnieuw te laten inspireren door dit rijke en heel veelzijdige patrimonium. Stefan Brijns, Geertrui Daem, Eric de Kuyper, Jan de Smet, Jo Govaerts, Koen Peeters, Dree Peremans, Brigitte Raskin, Johanna Spaey, Geert van Istendael, David van Reybrouck, Kamiel Vanhole en Erik Vlaminck gingen de uitdaging aan en kozen elk zorgvuldig één item waarop ze hun talent loslieten. Hun pennenvruchten zijn gebundeld in het boekje *Het interessante volk*, dat ter gelegenheid van deze *centenaire* werd uitgegeven. Tegelijk werd ook een niet eerder gepubliceerde tekst van Elskamp, *De snoepwinkeltjes*, vertaald naar het Nederlands door Geert van Istendael. Rond de dertien objecten werd vervolgens de rest van de tentoonstelling gebouwd. De keuze (uit de 180.000 stuks!) werd verder bepaald door drie criteria: de fragiliteit, het intrigerende en de esthetiek van de curiosa. Stuk voor stuk gaat het om stille getuigen die de bezoeker appelleren aan een persoonlijk verhaal, een anekdote, een particuliere blik op het verleden van dat 'interessante volk'.

De ambitie van de tentoonstelling is dus geenszins wetenschappelijk of museaal te noemen. Integendeel: de creatieve impetus en de anekdotiek die eigen is aan de voorwerpen, maken de expositie tot een ontdekkingstocht waarbij je als bezoeker geïntrigeerd bent door het verhaal erachter. De zeer beknopte uitleg op de bordjes (naar analogie van de stijl van de eerste catalogus van 1907) laat de zeggingskracht van de voorwerpen zelf tot hun recht komen en maakt plaats voor de persoonlijke associatie of de herinnering die spontaan bij de bezoeker opwellen, al zal die zich bijwijlen ook verwonderen en afvragen waarvoor bepaalde nu in onbruik geraakte objecten dienden. Op die manier profileert *Het interessante volk* zich óók als een typisch actueel fenomeen in onze maatschappij. Het volgens velen te hoge fake- en kitschgehalte van de samenleving van vandaag resulteert in een zoektocht naar authenticiteit op verschillende vlakken: in de kunst, in de revival van godsdienst en levensbeschouwing, in het herwaarderen van 'rechtlijnige' waarden en normen die een houvast bieden, enz. Zo ook het terug in aanraking komen met die dagdagelijkse, met 'echte' voorwerpen van toen die een 'juiste' kijk bieden op 'het leven zoals het is (of was)'.

Inderdaad, hoewel het niet in de bedoeling lag van de makers, lijkt het ook alsof er achter de tot preciosa verworpen objecten de 'volkswijsheid' schuilt dat de mens niets veranderd is. Daarbij gaat het niet alleen om het belang dat hij hecht aan de grote thema's in het leven zoals geboorte, sterven, (bij)geloof, liefde, enz. Zelfs in de details zijn gelijkenissen merkbaar. Zo vind je er een populaire liefdesthermometer die aangeeft in welke mate de 'patiënt' verliefd is; quasi identieke instrumenten zijn aan te treffen op iedere volksermismis in ons land. Deze guitige wijsheden toveren vaak een glimlach op het gezicht van de bezoeker of ontlokken hem een aha-erlebnis en geven zo een extra charme aan de tentoonstelling. Belangrijk is evenwel dat het niet gaat om een exact historisch en wetenschappelijk beeld te schetsen van het tijdsgewricht toen. De mens mag dan al niets veranderd zijn in zijn mens-zijn, wanneer men de bredere sociohistorische context in beschouwing zou nemen, moet men wel degelijk discrepanties vaststellen tussen verleden en heden. *L'histoire ne se répète pas.*

De tentoonstelling *Het interessante volk* liep tot 18 augustus '07.

De dertien eigentijdse creaties, de nieuw vertaalde tekst en een beknopte inleiding zijn gebundeld in: *Het interessante volk. Schrijvers in het volkskundemuseum.* Uitgeverij Bai, 2007.

Tweede Vijfdaagse van de Italiaanse film

Budascoop Kortrijk

Van maandag 5 t.e.m. vrijdag 9 november 2007

Receptie na openingsfilm.
Achtergrondlezing op donderdagavond in de
K.U.Leuven Campus Kortrijk.

Meer info volgt op
www.vlrom.be

